

بسم الله الرحمن الرحيم

مدرسه علمیه تخصصی فاطمه الزهرا – سلام الله علیها – آبادان – خوزستان

عنوان: رابطه والدین با فرزندان در خانواده متعالی با تطبیق بر سیره معصومین – علیهم السلام –

استاد راهنما:

سرکار خانم مائده یارشریفی

نویسندگان:

ام البنین هجریان نژاد

بتول منصوریان

زهرا هردانی

چکیده:

این مقاله به بررسی رابطه والدین با فرزندان در خانواده‌ی متعالی با اتکا به سیره معصومین علیهم السلام می‌پردازد. قلمرو بحث شامل تحلیل روش‌های تربیتی معصومین و تأثیر آن‌ها بر رشد اجتماعی و اخلاقی فرزندان است. منابع مورد استفاده شامل احادیث، نهج‌البلاغه و تاریخ‌نگاری‌های مرتبط با سیره معصومین می‌باشد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سیره تربیتی معصومین به معنای خاص آن، شامل احترام، تشویق و راهنمایی برای فرزندان، می‌تواند به عنوان الگوی مؤثر در تربیت خانواده‌ها مدنظر قرار گیرد. همچنین، تأکید بر الگوسازی مناسب و مدیریت عواطف در رابطه با فرزندان، به ایجاد خانواده‌ای متعالی و پایدار کمک می‌کند. این مقاله می‌تواند به والدین و آحاد جامعه در ایجاد شرایط تربیتی مؤثر یاری رساند و نقش محوری خانواده را در تربیت صحیح فرزندان یادآوری کند.

کلیدواژه: خانواده متعالی، رابطه والدین با فرزندان، سیره تربیتی معصومین

مقدمه:

خانواده به عنوان بنیادی‌ترین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی، نقش بسزایی در شکل‌دهی شخصیت و رفتار فرزندان ایفا می‌کند. رابطه والدین و فرزندان، اساسی‌ترین عنصر در این نهاد است که قادر به ایجاد و تضمین یک خانواده متعالی می‌باشد. در کشوری که مبنای فرهنگی و اجتماعی‌اش بر آموزه‌های دینی است، بررسی سیره معصومین علیهم‌السلام به‌ویژه در زمینه تربیت فرزندان می‌تواند به عنوان الگویی مناسب برای والدین امروز مطرح شود.

فرایند تربیت در خانواده‌های متعالی با تقسیمات فرهنگی و اجتماعی مختلف مواجه است. با توجه به تغییر و دگرگونی‌های سریع اجتماعی، والدین ممکن است با چالش‌ها و دشواری‌هایی در زمینه ایجاد رابطه‌ای مثبت و مؤثر با فرزندان‌شان روبرو شوند. از این رو، بررسی سیره معصومین به عنوان یک منبع غنی در پاسخ به این چالش‌ها می‌تواند بسیار راهگشا باشد.

در دنیای مدرن، پدیده‌های همچون تغییر سبک زندگی، تکنولوژی‌های نوین، و شیوه‌های نوین تربیتی مطرح می‌شوند. در این زمینه، پژوهش در مورد سیره معصومین و چگونگی ایجاد خانواده متعالی، می‌تواند نه تنها به والدین کمک کند تا رابطه بهتری با فرزندان خود برقرار کنند، بلکه الگوهایی برای تربیت نسل‌های آینده فراهم آورد.

این پژوهش تلاش دارد تا بر اساس سیره معصومین، شیوه‌های مؤثر تربیت فرزندان را شناسایی کرده و راهکارهای لازم برای ایجاد خانواده‌ای متعالی معرفی کند. به علاوه، تحلیل چگونگی رابطه عاطفی والدین با فرزندان، احترام و اعتماد به آنها، و تشویق و تنبیه مؤثر از اهداف دیگر این تحقیق است.

از جمله سؤالاتی که در این تحقیق به آنها پاسخ داده خواهد شد، عبارتند از:

سیره معصومین علیهم‌السلام در زمینه تربیت فرزندان چه ویژگی‌ها و اصولی دارد؟

چه روش‌هایی از سوی والدین می‌تواند به تقویت روابط عاطفی با فرزندان کمک کند؟

جایگاه تشویق و تنبیه در تربیت فرزندان از دیدگاه معصومین چیست؟

در خصوص پیشینه‌ی تحقیق نیز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

کتاب «سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت علیهم السلام»

محتوا: بررسی سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) در تربیت فرزند، اعتقادی، اخلاقی و علمی، و ارائه الگو برای والدین.

مقایسه: مقاله و این کتاب در هدف مشابه‌اند، اما «بتول ۲» به جزئیات روش‌های تربیتی بیشتر پرداخته است در حالی که مقاله تمرکز بیشتری بر کلیات و اصول تربیتی دارد.

کتاب «سیره اخلاقی و تربیتی معصومین (ع)»:

محتوا: تحلیل سیره معصومین در حوزه‌های اجتماعی و خانوادگی و تطبیق آن با واقعیت‌های معاصر.

مقایسه: مقاله به رابطه عاطفی والدین و فرزندان تأکید دارد، در حالی که این کتاب به رفتارهای اجتماعی معصومین و آسیب‌های فرهنگی معاصر می‌پردازد.

کتاب «تربیت از دیدگاه معصومین (ع) و قرآن کریم»:

محتوا: جمع‌آوری احادیث و روایات تربیتی از معصومین و قرآن برای آشنایی با اصول تربیت.

مقایسه: مقاله بر سیره معصومین در خانواده متعالی تمرکز دارد، در حالی که این کتاب به جزئیات و مراحل مختلف تربیت از منظر اسلامی می‌پردازد.

در مجموع، همه منابع بر اهمیت سیره معصومین تأکید دارند، اما مقاله بیشتر بر پیاده‌سازی سیره در روابط والدین و فرزندان تأکید دارد، در حالی که کتاب‌ها به تحلیل عمیق‌تری از روش‌های تربیتی و آموزه‌های معصومین پرداخته‌اند. این تفاوت‌ها می‌توانند به عنوان مکمل در تربیت اسلامی مورد استفاده قرار گیرند.

چیستی خانواده‌ی متعالی:

خانواده به عنوان یکی از اساسی‌ترین و قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی، نقشی کلیدی در تأمین نیازهای عاطفی، روانی و فیزیولوژیکی اعضای خود ایفا می‌کند. این نهاد نه تنها کوچک‌ترین واحد اجتماعی است، بلکه مهم‌ترین آن نیز به شمار می‌آید. کیفیت زندگی افراد وابسته به عملکرد خانواده است؛ یعنی توانایی خانواده در انجام وظایف خود از جمله تأمین نیازهای عاطفی و روانی اعضا، مستقیماً با سلامت روانی و اجتماعی آنها ارتباط دارد. خانواده‌ای که از لحاظ آگاهی، اخلاق، تعهد و عاطفه غنی باشد، می‌تواند با مشکلات کمتر آسیب ببیند و از هنجار شکنی اجتماعی دور بماند. برعکس، خانواده‌های ناکارآمد قادر نیستند به نیازهای اعضای خود پاسخ دهند و این وضعیت می‌تواند به رفتارهای ناخواسته و استرس‌های روانی منجر شود. از منظر جهان‌بینی اسلامی، فلسفه تشکیل خانواده بر اساس اصول دینی و توحیدی شکل می‌گیرد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَحَلَقْنَاهُمْ أَزْوَاجاً» (ما شما را جفت آفریدیم) که بیانگر نیاز ذاتی انسان به جفت و مکملی است. همچنین، خداوند در آیه‌ای دیگر اشاره می‌کند: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً» (و از نشانه‌های او این است که از خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدان آرامش یابید و میان شما دوستی و رحمت نهاد). این دو آیه نشان می‌دهند که خانواده محیطی است که مستعد رشد روحی و عاطفی برای اعضای آن است و به بیان دیگر، مکان استراحت و آرامش و مدینه فاضله‌ای که در آن مودت و رحمت وجود دارد. در یک خانواده موفق قرآنی، پدر و مادر به عنوان هسته مرکزی خانواده عمل می‌کنند و فرزندان در اطراف آنان قرار دارند. این خانواده نه تنها فضایی برای ارضای نیازهای اولیه است، بلکه باید فضایی باشد که در آن صداقت، عدالت و تفاهم نهادینه شود. در این محیط، هر یک از اعضا به یکدیگر کمک می‌کنند و روحیه همدلی و همکاری را پرورش می‌دهند. وجود خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی ضرورت عقلی و شرعی دارد و زندگی بشری را تحت تأثیر مثبت خود قرار می‌دهد. فقدان خانواده می‌تواند باعث رشد نسل‌های ناتوان

ادر روش الگو دهی، مربی میکوشد نمونه‌ی رفتار و کردار مطلوب را در معرض دید مربی قرار دهد و بدین گونه موقعیت اجتماعی او را دگرگون کند تا او به پیروی بپردازد و حالت نیکویی، مطابق با آن عمل نمونه، در خویش پدید آورد. (غریبی، ۱۳۹۸، ص ۲۷)

پروردگار در قرآن کریم میفرماید: وَ عَالِمًا بِالنِّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ. و [نشانه‌هایی] دیگر نیز قرارداد و آنان به وسیله ستاره [قطبی] راهیابی می‌کنند. (نحل، آیه ۹۳) در روایتی از امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه فوق آمده است: قَالَ النَّجْمُ رَسُولُ اللَّهِ وَ الْعَلَمَاءُ هُمُ الْأَئِمَّةُ؛ ستاره اشاره به پیامبر اکرم صلوات الله علیه است و علامات ائمه علیهم السلام می‌باشند. (غریبی، ۱۳۹۸، ص ۲۶)

والدین نیز به دلیل نخست تربیت کننده‌های کودک، تاثیر بسزایی در شخصیت او دارند. نقش الگویی والدین در تربیت فرزندان به اندازه‌ای، دارای اهمیت است که پیامبر صلوات الله علیه و آله در این باره می‌فرمایند: هر نوزادی بر فطرت الهی به دنیا می‌آید می‌آید، پس پدر و مادر او را به دین یهود و نصرانی و زرتشتی گرایش می‌دهند (غریبی، ۱۳۹۸، ص ۳۱)

غیر از دو مورد یاد شده، دوستان و همسالان از عوامل کلیدی در تربیت فرزندان به حساب می‌آیند و می‌توانند نقش الگو را ایفا کنند. به ویژه در دوران نوجوانی و جوانی، گرایش به دوستی و معاشرت با دوستان افزایش می‌یابد. اهل بیت (علیهم السلام) نیز به تأثیرات تربیتی دوستان تأکید ویژه‌ای داشته‌اند. به عنوان مثال، امام علی (علیه السلام) در وصیت به امام حسن (علیه السلام) می‌فرماید:

أَيَّاكَ وَمَوَاطِنَ التَّهَمَةِ وَالْمَجْلِسَ الْمَظْنُونِ بِهِ السُّوءُ فَإِنَّ قَرِينَ السُّوءِ يُغَيِّرُ

(از مجالس بد اجتناب کن، زیرا همنشین بد باعث تغییر تو می‌شود.)

انسان در تمام مراحل زندگی، از کودکی تا پیری، نیازمند دوستی و رفاقت است. دوستی احساس شادی و خشنودی به همراه دارد و از تنهایی رنج می‌برد. هر دوستی به نوبه خود می‌تواند بر عقاید، اخلاق و رفتار

هم‌نشینی تأثیر بگذارد و به‌نوعی نقش الگویی ایفا کند. در همین راستا، روایت دیگری از حضرت سلیمان (ع) نقل شده است که می‌فرماید:

"لَا تَحْكُمُوا عَلَى رَجُلٍ بِشَيْءٍ حَتَّى تَنْظُرُوا مَنْ يُصَاحِبُ فَإِنَّمَا يُعَرِّفُ الرَّجُلُ بِأَشْكَالِهِ وَاقْرَانِهِ وَ يُنْسَبُ إِلَى أَصْحَابِهِ وَ إِخْوَانِهِ" (پیش از اینکه درباره‌ی کسی قضاوت کنید، ابتدا به دوستانش نگاه کنید، زیرا آدمی بر اساس هم‌نشینی‌اش شناخته می‌شود). بنابراین، انتخاب دوست به نوعی انتخاب شخصیت آینده است. نوجوانان و جوانان باید از هم‌نشینی با افراد بدنام پرهیز کرده و سعی کنند دوستانی انتخاب کنند که الگوهای مثبت و تمام‌کمالی برای آن‌ها باشند و به کمال و برتری هدایتشان کنند. علیه و آله و سلم (آن‌ان را ر شیرگذار بر سرنوشت فرزندان میداند چنان که میفرماید. (غریبی، ۱۳۹۸، ص ۳۳ و ۲۴)

نتیجه‌گیری:

پژوهش حاضر به بررسی رابطه والدین با فرزندان در خانواده متعالی بر اساس سیره معصومین علیهم‌السلام پرداخت. نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که سیره معصومین به‌ویژه در زمینه تربیت فرزندان، شامل الگوهای مؤثری است که می‌تواند برای والدین امروز مورد استفاده قرار گیرد. یافته‌های این پژوهش به شناسایی ویژگی‌ها و اصول کلیدی در تربیت فرزندان مبتنی بر آموزه‌های معصومین پرداخته است که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

رابطه عاطفی و احترام به فرزندان: سیره معصومین تأکید بر ایجاد رابطه نزدیک و عاطفی با فرزندان و استفاده از کلمات محبت‌آمیز در مکالمات با آنها دارد که این امر به تقویت اعتماد بنفس و احساس ارزشمندی آنها کمک شایانی می‌کند.

تشویق و تنبیه منصفانه: نتایج نشان می‌دهد که رویه‌های تشویق‌آمیز، با تأکید بر مثبت‌نگری و تقدیر از رفتار خوب فرزندان، اگر به درستی پیاده‌سازی شوند، می‌توانند موجب افزایش حس انگیزه و تأثیر مثبت بر رفتار فرزندان شوند. همچنین، تنبیه باید به‌گونه‌ای انجام گیرد که فرزندان احساس طرد و بی‌احترامی نکنند.

الگوسازی به عنوان یک روش تعلیم و تربیت: معصومین به عنوان نمادهای اخلاقی و تربیتی، نشان‌دهنده اهمیت الگوسازی توسط والدین برای فرزندان هستند. والدین می‌بایست رفتارهای خود را با اصول دینی و اخلاقی همسو سازند تا فرزندان از آنها پیروی کنند.

این پژوهش همچنین مقایسه‌ای با یافته‌های مطالعات پیشین انجام داد. نتایج نشان می‌دهند که بسیاری از محققان مانند شهید مطهری نیز به اهمیت تشویق و احترام در تربیت فرزندان تاکید داشته‌اند. البته، برخی مطالعات معاصر به اثرات منفی تنبیهات شدید و عدم توجه به نیازهای عاطفی کودکان پرداخته و بررسی سیره معصومین می‌تواند به اطلاعات ارزشمندی در این زمینه اضافه کند.

پیشنهاد برای تحقیقات آتی

با توجه به یافته‌های به‌دست‌آمده در این پژوهش، پیشنهاد می‌شود که:

تحقیقات تجربی: مطالعات تجربی بیشتری درباره تأثیر سیره معصومین بر رفتارهای تربیتی والدین انجام شود تا شواهد علمی و تجزیه و تحلیل‌های دقیق‌تری ارائه گردد.

توسعه راه‌های آموزشی برای والدین: برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مبتنی بر سیره معصومین، به والدین کمک خواهد کرد تا الگوهای تربیتی مثبتی را در خانواده‌های خود پیاده‌سازی کنند.

بررسی تأثیرات اجتماعی: پژوهش‌های بیشتری باید به بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی الگوهای تربیتی معصومین بر جوانان و نوجوانان امروز پرداخته و چگونگی انطباق آنها با سبک زندگی مدرن را به تصویر بکشد. این اقدامات می‌تواند بنیادهای علمی و عملی توانمندی را برای والدین فراهم کند تا با اقتدا به سیره معصومین، به تربیت فرزندان خود بپردازند و خانواده‌هایی متعالی بسازند.

منابع:

۱. اعرافی، علیرضا، داوودی، محمد؛ سیره تربیتی پیامبر صلوات الله علیه و اهل بیت علیهم السلام تربیت دینی؛ دوم، چهارم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۶.
۲. بهبهانی، سید محمد کاظم، مکتوفی، خدیجه؛ خانواده از منظر روانشناسی و اسلام؛ اول، تهران: زمزمه جاوید، ۱۴۰۱.
۳. بهشتی، احمد؛ تربیت از دیدگاه اسلام؛ سوم، قم: پیام، بی تا.
۴. حسینی زاده، سیدعلی، داوودی، محمد؛ سیره تربیتی پیامبر صلوات الله علی و اهل بیت علیهم السلام؛ ۱۹، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰.
۵. عباسی، زینب؛ خانواده متعالی در اسلام؛ اول، تهران: آزمون یار پویا، ۱۴۰۱.
۶. فرجی زاده، فاطمه؛ راه‌های ارتقای محبت در خانواده از نگاه اسلام؛ اول، تهران: انتشارات سفیر اردهال، ۱۴۰۰.

مقالات:

۱. اعرافی، علیرضا، ابراهیمی، جواد؛ وظیفه خانواده در تربیت دینی فرزندان از منظر سیره؛ مطالعات فقه تربیتی، ۱۱، ۱۳۹۸.
۲. امیدی، محمود، فضل الهی، قمشی سیف؛ درآمدی بر اصول فرزندپروری با تأکید بر سیره ی علوی؛ مطالعات اخلاق کاربردی، ۲۲، ۱۳۹۵.
۳. پرچم، اعظم، فاتحی زاده، مریم السادات، الهیاری، حمیده؛ مقایسه سبکهای فرزندپروری بامریند با سبک فرزند پروری مسوولانه در اسلام؛ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۴، ۱۳۹۵.
۴. رفسنجانی مقدم، مصطفی، علمی سولا، محمدرضا، محمدیان، علی؛ الگوها و معیارهای تربیتی تشکیل و استمرار خانواده متعالی در فرهنگ رضوی؛ ۱۴، ۱۳۹۵.

۵. شهریاری، روح‌اله؛ اصول پرورش فضائل اخلاقی در فرزندان بر مبنای سیره تربیتی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)؛ مطالعات اخلاق کاربردی، ۳۲، ۱۳۹۷.

۶. غریبی، یوسف؛ الگو پذیری از روش های تربیتی قرآن و اهل بیت (علیه‌السلام) در تربیت فرزندان؛ پژوهشنامه‌ی اورمزد، ۲، ۱۳۹۸.

۷. هراتی، رابعه، محمودنیا، علیرضا، صالحی، اکبر، کشاورز، سوسن؛ تربیت فرزند در خانواده از منظر سیره امام رضا (علیه‌السلام)؛ فرهنگ رضوی، ۱، ۱۴۰۰.